

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА РЕГІОНУ ЯК СКЛАДОВА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Вступ. Проблема забезпечення економічної безпеки набуває виняткового значення для національного господарства в умовах трансформаційних змін та глобалізації. Як показує світовий досвід, високий рівень економічної безпеки є гарантією незалежності країни, визначальною передумовою стабільного розвитку економіки і суспільства. З погляду системного підходу безпека національної економіки є складною багаторівневою системою, яка об'єктивно потребує захищеності життєво важливих інтересів усіх її елементів на різних рівнях ієрархії управління: держави, регіону, галузі, сектора економіки, підприємства, домашнього господарства, особи. Економічна безпека як тема теоретичних та прикладних досліджень почала розроблятися вітчизняними дослідниками лише в останні десятиріччя. Особлива значимість цієї проблеми в теперішній час підтверджується низкою фундаментальних праць провідних вітчизняних та зарубіжних науковців: Абалкіна Л.І., Бандура С.І., Білоуса О.Г., Варналія З.С., Гальчинського А.С., Гейця В.М., Глазьєва С.Ю., Губського Б.В., Данилишина Б.М., Дацківа Р.М., Єрмошенка М.М., Жаліла Я.А., Захарова О.І., Корецького М.Х., Любченка О.М., Мунтіяна В.І., Новикової О.Ф., Осауленка О.Г., Осовської Г.В., Павлова В.І., Пастернак-Таранушенка Г.А., Степаненка А.В., Стеценка Д.М., Тамбовцева В.Л., Фащевського М.І., Філіпенка А.С., Чернюк Л.Г., Шлемко В.Т. та інших.

У роботах науковців аналізується взаємозв'язок економічної безпеки з іншими категоріями національної безпеки України (військової, соціальної, інформаційної і т.д.), з одного боку, і проблемами розширеного відтворення та регіонального соціально-економічного розвитку – з іншого. Останнє вимагає узагальнення існуючих підходів і проведення класифікації можливих форм податкового ризику для підвищення ефективності механізму керування податковими зобов'язаннями. Під податковим ризиком буде розуміти різновид фінансового ризику, прямо або побічно пов'язаного з функціонуванням податкової системи держави, механізмів оподаткування, податковою політикою й можливими змінами податкового права.

Постановка завдання. Мета статті полягає у визначенні основних закономірностей та особливостей формування ланок економічної безпеки держави через фінансову безпеку. Фінансова безпека – це стан фінансової сфери держави, який характеризується збалансованістю і якістю системної сукупності фінансових інструментів, технологій і послуг, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних чинників (загроз), здатністю цієї сфери забезпечувати захист національних фінансових інтересів, достатні обсяги фінансових ресурсів для всіх суб'єктів господарювання і населення і в цілому – ефективне функціонування національної економічної системи і соціальний розвиток [2].

Результати. Етимологічно термін "безпека" походить від грец. "володіти ситуацією". Методологічно поняття "економічна безпека" виводиться вченими насамперед з поняття "національна безпека". Останнє має формалізоване визначення у схваленому Верховною Радою України у червні 2003 р. Законі "Про основи національної безпеки України". Зокрема, у ст. 1 зазначеного Закону національна безпека розглядається як захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, нейтралізація реальних і потенційних загроз національним інтересам і запобігання їм. Закон також визначає основні сфери національної безпеки, серед яких зовнішньополітична, сфера державної безпеки, військова сфера та сфера безпеки державного кордону України, внутрішньополітична, економічна, соціальна, гуманітарна, екологічна, інформаційна сфери. Відштовхуючись від цих міркувань, учені намагаються вивести визначення

поняття "економічна безпека". Про суттєві розбіжності відносно його дефініції свідчить такий перелік.

1. Економічна безпека — стан держави, за яким вона забезпечена можливістю створення умов для заможного життя її населення, перспективного розвитку її економіки у майбутньому та зростання добробуту її мешканців.

2. Економічна безпека — спроможність держави забезпечувати захист національних економічних інтересів від зовнішніх і внутрішніх загроз, здійснювати поступальний розвиток економіки з метою підтримання стабільності суспільства і достатнього оборонного потенціалу за будь-яких умов і варіантів розвитку подій.

3. Економічна безпека —; здатність економіки забезпечувати ефективне задоволення суспільних потреб на національному і міжнародному рівнях.

4. Економічна безпека — сукупність умов і чинників, які забезпечують незалежність національної економіки, її стабільність та сталість, здатність до постійного оновлення і самовдосконалення.

5. Економічна безпека — спроможність держави самостійно виробляти й здійснювати власну економічну політику, а також визначати та реалізовувати власні національні інтереси.

6. Економічна безпека — здатність національної економіки до розширеного самовідтворення з метою задоволення на визначеному рівні потреб власного населення і держави, протистояння дестабілізуючій дії чинників, що створюють загрозу нормальному розвитку країни, забезпечення конкурентоспроможності національної економіки у світовій системі господарювання.

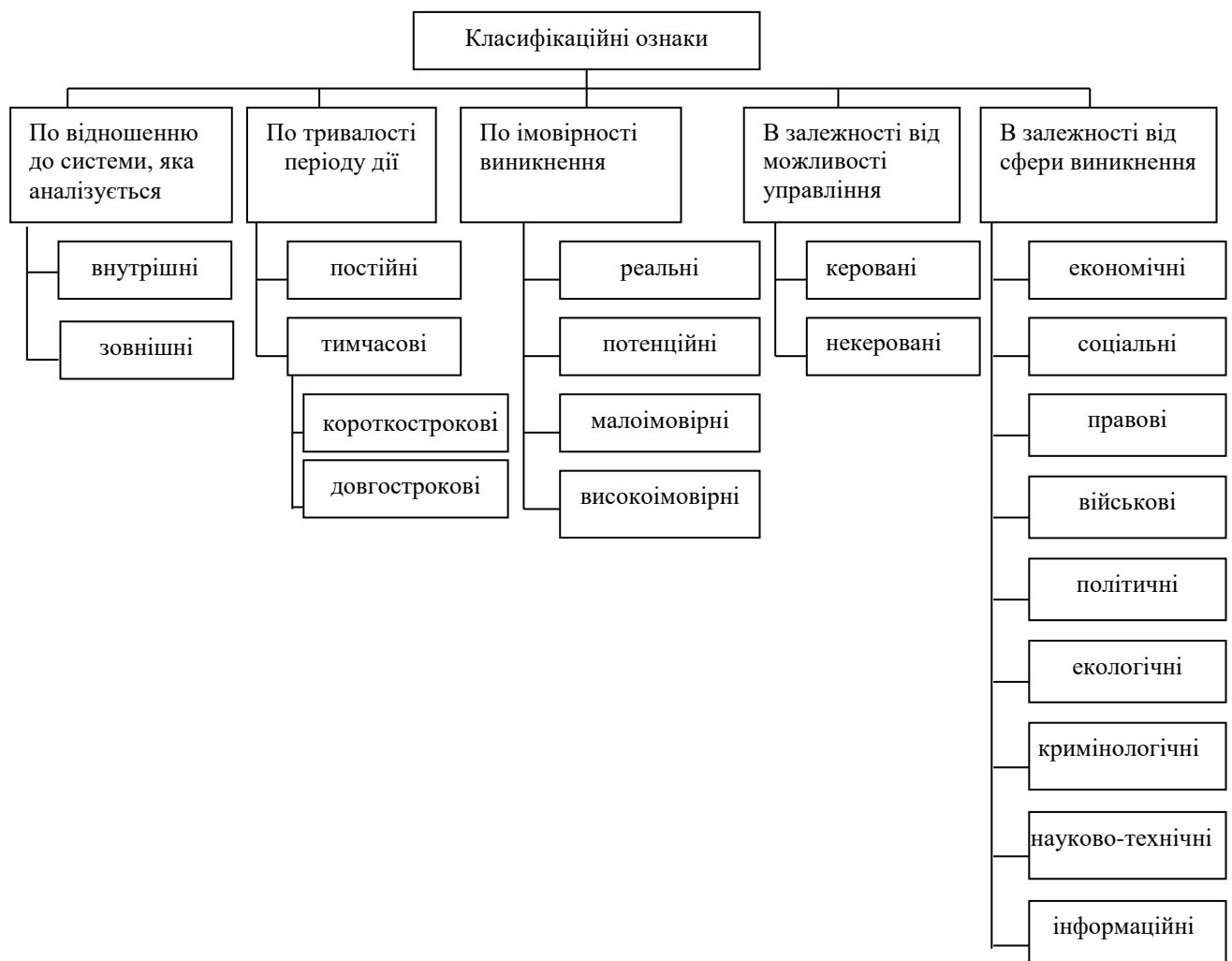

Рис. 1. Класифікація загроз економічній безпеці

Таким чином, економічна безпека є складним і багатоплановим суспільним явищем, яке характеризується різними сутнісними ознаками та формами прояву. З позицій багатоаспектного підходу визначення поняття "економічна безпека" нерозривно пов'язане з такими поняттями, як "інтереси" (національні, державні, індивідуальні, корпоративні, суспільні та ін.).

Національні економічні інтереси — життєво важливі матеріальні, інтелектуальні цінності, визначальні потреби суспільства і держави, реалізація яких гарантує економічний суверенітет держави, її незалежність у розробці економічної політики та реалізації управлінських рішень, стійкість національної економіки, її відтворення та прогресивний розвиток.

Для проведення аналітичної та прогностичної діяльності відповідні державні органи повинні визначати національні економічні інтереси, досліджувати їх взаємодію, співвідношення пріоритетності тощо. Можна застосовувати класифікацію національних економічних інтересів, що зображена на рис.2.

Рис. 2 Класифікація національних економічних інтересів

Проте така суперечність об'єктивно зумовлена функцією держави як гаранта національних інтересів. Така методологія відкриває шлях для дослідження одного з найбільш фундаментальних чинників впливу на стан економічної безпеки країни — способу та ступеня узгодженості індивідуальних, корпоративних та національних інтересів. Таким чином, економічну безпеку необхідно розглядати як базову складову національної безпеки, її фундамент і матеріальну основу і, разом з тим, як взаємопов'язану систему певних рівнів. Це означає, що стан національної безпеки держави залежить від життєздатності економіки, її ефективності, мобільності, конкурентоспроможності. Забезпечення економічної безпеки є виключною прерогативою держави.

Однак, аналогічно до того, як не існує єдино прийнятого визначення поняття "економічна безпека", так само немає визначеного переліку загроз національним економічним інтересам. Загрози економічній безпеці видозмінюються залежно від стану та рівня розвитку економічної системи і для кожної окремо взятої держави відрізняються характером та рівнем гостроти. В узагальненому вигляді класифікацію загроз економічній безпеці держави можна провести за такими параметрами (рис. 3).

Рис. 3. Класифікація загроз економічній безпеці держави

Розробка програми першочергових та довгострокових заходів щодо забезпечення економічної безпеки і практичні кроки у цьому напрямі мають спиратися на чітке розуміння загроз економічній безпеці.

Таблиця 1

Середньомісячна з/плата по регіонах України, 2008–2010 рр.*

Регіон	2008		2009		2010	
	грн.	частка від середньо-українського рівня, %	грн.	частка від середньо-українського рівня, %	грн.	частка від середньо-українського рівня, %
Україна	1041	100	1351	100	1806	100
Автономна Республіка Крим	952	91,45	1220	90,30	1609	89,09
Вінницький	793	76,18	1028	76,09	1404	77,74
Волинський	773	74,26	1013	74,98	1380	76,41
Дніпропетровський	1139	109,41	1455	107,70	1876	103,88
Донецький	1202	115,47	1535	113,62	2015	111,57
Житомирський	793	76,18	1033	76,46	1404	77,74
Закарпатський	868	83,38	1091	80,75	1453	80,45
Запорізький	1091	104,80	1394	103,18	1812	100,33
Івано-Франківський	923	88,66	1180	87,34	1543	85,44

Київський	1058	101,63	1362	100,81	1852	102,55
Кіровоградський	819	78,67	1054	78,02	1428	79,07
Луганський	1022	98,17	1323	97,93	1769	97,95
Львівський	923	88,66	1183	87,56	1570	86,93
Миколаївський	955	91,74	1202	88,97	1621	89,76
Одеський	966	92,80	1226	90,75	1633	90,42
Полтавський	961	92,32	1243	92,01	1661	91,97
Рівненський	888	85,30	1133	83,86	1523	84,33
Сумський	857	82,32	1098	81,27	1472	81,51
Тернопільський	727	69,84	943	69,80	1313	72,70
Харківський	974	93,56	1251	92,60	1375	76,14
Херсонський	800	76,85	1017	75,28	1679	92,97
Хмельницький	792	76,08	1045	77,35	1429	79,13
Черкаський	846	81,27	1085	80,31	1459	80,79
Чернівецький	819	78,67	1051	77,79	1402	77,63
Чернігівський	790	75,89	1016	75,20	1370	75,86
М. Київ	1729	166,09	2300	170,24	3074	170,21
М. Севастополь	1005	96,54	1302	96,37	1726	95,57

* Джерело: [5]

З метою прийняття державними органами обґрунтованих рішень необхідний моніторинг індикаторів (показників) економічної безпеки, який передбачає перш за все фактичне відстеження, аналіз і прогнозування найважливіших груп економічних показників. Важливими показниками, які характеризують рівень економічної безпеки в регіонах України, є відносні показники, що характеризують співвідношення середньомісячної номінальної заробітної плати або середнього розміру допомоги по безробіттю із законодавчо встановленими прожитковим мінімумом для працездатних осіб або мінімальною заробітною платою.

Дослідження економічної безпеки мезорівня стосувалось, в основному, визначення інтересів та загроз економічній безпеці регіону. Багато питань, пов'язаних із визначенням змісту поняття економічної безпеки регіону, оцінкою рівня економічної безпеки регіону, формування механізму забезпечення економічної безпеки, вибором та реалізацією стратегії забезпечення економічної безпеки регіону, залишаються невирішеними, що зумовлює необхідність подальших поглиблених досліджень. Базою для групування регіонів є порівняльна оцінка розвитку регіонів до середньоукраїнського рівня (табл. 2) автор Шуршин В.О., для створення рівних умов оцінки економічної безпеки регіонів України використовували показники в розрахунку на душу населення.

Проведена діагностика основних параметрів соціально-економічного розвитку регіонів дала змогу здійснити порівняння регіонів України за рівнем їх економічної безпеки та об'єднати їх у такі групи:

1 – регіони з відносно високим і вищим за середній рівнями економічної безпеки, яку формують ресурсодобувні та експортно орієнтовані регіони (Дніпропетровський, Донецький, Запорізький, Полтавський та м. Київ);

2 – регіони із середнім рівнем економічної безпеки (Київський, Луганський, Харківський);

3 – регіони з рівнем економічної безпеки, нижчим від середнього (Львівський, Миколаївський, Сумський та м. Севастополь);

4 – регіони з низьким рівнем економічної безпеки (Автономна Республіка Крим, Вінницький, Волинський, Івано-Франківський, Кіровоградський, Рівненський, Хмельницький, Черкаський, Чернігівський);

5 – регіони із дуже низьким рівнем економічної безпеки (Житомирський, Закарпатський, Тернопільський, Херсонський, Чернівецький).

Таблиця 2

Групування регіонів України за рівнем економічної безпеки[5]

Показник	Група регіонів за рівнем економічної безпеки				
	відносно високий і вищий за середній рівні безпеки	середній рівень безпеки	нижчий за середній рівень безпеки	низький рівень безпеки	дуже низький рівень безпеки
У сфері виробництва					
ВРП на душу населення	Дніпропетровський, Донецький, Запорізький, Полтавський, м. Київ	Київський, Луганський, Одеський, Харківський	Миколаївський та м. Севастополь	Автономна Республіка Крим, Волинський, Івано-Франківський, Кіровоградський, Львівський, Рівненський, Сумський, Черкаський, Чернігівський	Вінницький, Житомирський, Закарпатський, Тернопільський, Херсонський, Хмельницький, Чернівецький
Обсяг промислової продукції на душу населення	Дніпропетровський, Донецький, Запорізький, Луганський, Полтавський	Івано-Франківський, Київський, Миколаївський, Сумський, Харківський, м. Київ	Волинський, Львівський, Одеський, Рівненський, Черкаський, Чернігівський	Автономна Республіка Крим, Вінницький, Житомирський, Закарпатський, Кіровоградський, Хмельницький, м. Севастополь	Тернопільський, Херсонський, Чернівецький
У соціальній сфері					
Доходи на душу населення	Дніпропетровський, Донецький, Запорізький, Полтавський, м. Київ	Київський, Луганський, Львівський, Миколаївський, Сумський, Харківський, Чернігівський	Вінницький, Одеський, Хмельницький, Черкаський	Автономна Республіка Крим, Волинський, Житомирський, Івано-Франківський, Кіровоградський, Рівненський, Херсонський та м. Севастополь	Закарпатський, Тернопільський, Чернівецький
Середньомісяця на заробітна плата у розрахунку на одного штатного працівника	Дніпропетровський, Донецький, Запорізький, Полтавський, м. Київ	Київський, Луганський, м. Севастополь	Автономна Республіка Крим, Львівський, Миколаївський, Одеський, Полтавський, Харківський	Закарпатський, Івано-Франківський, Рівненський, Сумський, Черкаський	Вінницький, Волинський, Житомирський, Кіровоградський, Тернопільський, Херсонський, Хмельницький, Чернівецький, Чернігівський

Таким чином, більшість регіонів України належить до групи з низьким рівнем економічної безпеки, що, безперечно, є негативним фактом. Крім того, слід зазначити, що в основу такого групування покладено порівняння показників рівня розвитку регіонів із середньоукраїнськими показниками, проте Україна суттєво відстає від аналогічних світових показників. Лібералізація зовнішньоекономічної діяльності дала змогу використати переваги міжнародного поділу праці, однак у цілому для регіонів вона мала

різні наслідки. Виграли в основному регіони - експортери продукції, що користується стійким зовнішнім попитом (чорна та кольорова металургія).

У скрутному становищі виявилися регіони, що концентрують виробництва і не витримують конкуренції з імпортованою продукцією, що надходять з інших регіонів.

Висновки. Дослідження цієї проблеми у такому контексті переконує, що економічна безпека — це не лише дієздатність самої держави, тобто її спроможність реалізовувати власні владні рішення, а й можливість для економічних суб'єктів різних рівнів діяти відповідно до своїх базових інтересів, проте у загальному руслі зміцнення економічної безпеки країни. Зазначений підхід може бути застосований як до економічного відтворення індивідуума (відтворення робочої сили), суб'єктів господарської діяльності різного роду (відтворення капіталу) і держави (економічна сторона відтворення держави як інституту — забезпечення економічної основи для стабільного виконання покладених на неї функцій), так і до суспільного відтворення як такого, яке є інтегральним показником і свого роду підґрунтям економічної безпеки країни, що узагальнює поняття економічної безпеки індивідуума, суб'єктів господарської діяльності і держави. Беззаперечно, координаційна і керівна роль у процесі забезпечення економічної безпеки країни має належати державі, дії якої у цьому разі не узгоджуються з інтересами власної економічної безпеки.

Анотація

Статтю присвячено проблемі дослідження економічної безпеки регіону, як основної ланки при формуванні економічної безпеки держави. Визначені елементи системи національних економічних інтересів, дослідження класифікація регіонів «економічно безпечних» згідно індикаторів.

Ключові слова. Безпека, індикатор, економічна складова, регіон, держава.

Аннотация

Статья посвящена проблеме исследования экономической безопасности, как основного звена при формировании экономической безопасности государства. Определенные элементы системы национальных экономических интересов, классификация угроз экономической безопасности региона.

Ключевые слова. Безопасность, индикатор, экономическая составляющая, регион, государство.

Annotation

The article is devoted the problem of research of financial safety, as a basic link at forming of economic security of the state. Certain elements of the system of national economic interests, classification of threats economic security.

Keywords. Safety, indicator, economic constituent, region, state.

Список використаних джерел

1. Єрмошенко М.М. Фінансова безпека держави / Єрмошенко М.М. - К.: Експерт, 2001 – 350 с.
2. Ковалева А.В. Удивительная инфляция / Ковалева А.В. Експерт, - 2007, - №49 - с. 52-56.
3. Сухоруков А.І. Фінансова безпека держави / Сухоруков А.І. - К.: Вища школа, 2007 – 300 с.
4. Юлдашев О. Регуляторна політика : на порядку денному питання вдосконалення [Електронний ресурс] / О. Юлдашев. – Режим доступу:
5. Шуршин В.О. Типологія систем економічної безпеки регіону / В.О. Шуршин // Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. – Вип. 19. – Черкаси: ЧДТУ, 2008.– С. 148–152.– (Серія „Економічні науки”).